

tussen

Duin & Dijk

Themanummer

Smient

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 19

2020

Oud-jongtel

● Oude en eerstejaars vogels op het ijs.

Het percentage eerstejaars-smienten dat in Noord-Holland overwintert, wisselt sterk per gebied. De onderzoeksresultaten zeggen weinig over het reproductiesucces van smienten.

Canzen die in polaire of boreale gebieden broeden, trekken na het broedseizoen met hun jongen in familieverband zuidwaarts om daar de winter door te brengen. Door in de overwinteringsgebieden de jonge vogels te tellen, kan op een eenvoudige manier het jaarlijkse reproductiesucces worden bepaald. Bij smienten en andere eendensoorten is dat niet het geval. Woerden, vrouwtjes en eerstejaars vogels vliegen vaak onafhankelijk van elkaar naar het zuiden, volgen vaak verschillende trekwegen en bezoeken verschillende overwinteringsgebieden. Aan de hand van

het percentage jonge vogels in een bepaald gebied is dus niet vast te stellen hoe groot het reproductiesucces is in een bepaald jaar. Om meer inzicht te krijgen in het trekgedrag van jonge smienten zijn in de periode 2017-2020 in diverse gebieden in Noord-Holland tellingen uitgevoerd.

Eerstejaars smienten

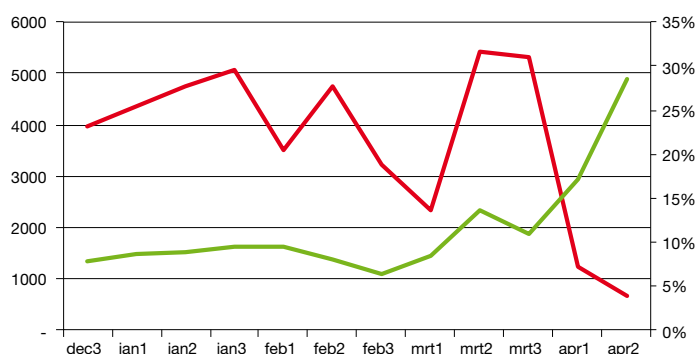
Om te weten hoeveel jonge vogels zich in een groep bevinden, moeten die in het veld op een betrouwbare wijze geteld kunnen worden. In grote groepen moeten er gemakkelijk vast te stellen kenmerken zijn.

Bij vrouwtjes is dat niet mogelijk. Maar bij eerstejaars woerden kan dat wel. Jonge smienten worden geboren tussen half mei en half juli. Het leeftijdsverschil van de eerstejaars woerden die vanaf oktober in ons gebied aankomen kan dus aanzienlijk zijn: de oudste zijn dan bijna een half jaar oud, de jongste nauwelijks drie maanden. De oudere jongen hebben begin december de meeste donkere 'jeugdveren' – waardoor ze aanvankelijk op vrouwtjes lijken – geruid, waardoor ze duidelijk als woerden te herkennen zijn. Ze zijn dan te onderscheiden van oude woerden door doffere

lingen *bij smienten*

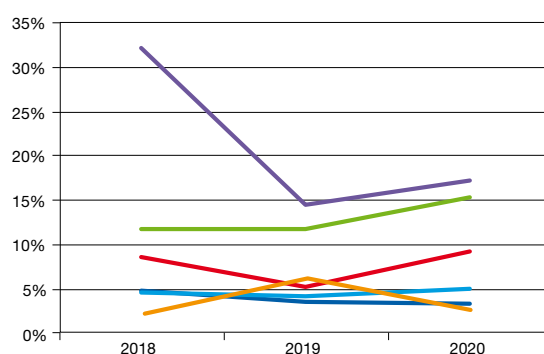

● Groepje smienten; de meest linkse vogel is een eerstejaars woerd met bruine vleugeldekenen, de andere woerden zijn volwassen.

● *Figuur 1. Percentage juveniele woerden en totaal aantal getelde woerden in een aantal gebieden in Noord-Holland in 2017/18.*

— aantal woerden
— % juveniele woerden

● *Figuur 2. Percentage eerstejaars woerden van alle woerden in een aantal gebieden in de maanden januari en februari 2018-2020.*

— Zeevang
— Eilandspolder
— Polder Mijzen
— Oost-Zijpe
— Vennewater
— Middelpolder

kleuren, maar vooral door de grote dekveren in de vleugel: die zijn niet zuiver wit, maar vertonen grijze tinten. Later geboren jongen kleuren veel later uit: ze kunnen veel langer verward worden met 'vrouwtjes', soms zelfs tot begin april. De maanden januari en februari zijn de beste tijd om een indruk te krijgen van het percentage jonge vogels dat 's winters in ons land verblijft. Zowel 'oude' als de meeste 'jonge' eerstejaars woerden zijn dan over het algemeen in het veld met zekerheid te onderscheiden. Vóór die tijd zijn er nog te veel jonge vogels die op afstand in grote groepen niet al-

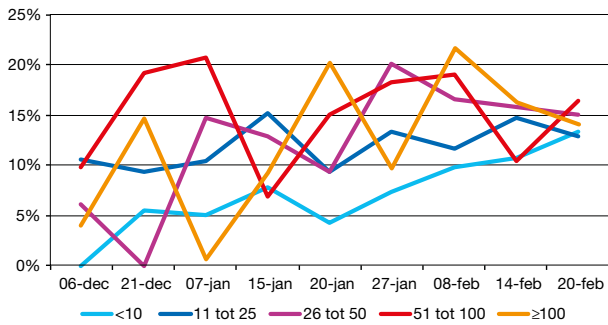
tijd als woerden te herkennen zijn. Tellingen in maart zeggen niet zo veel meer over de percentages jonge woerden die hier overwinteren. Het percentage jonge vogels neemt dan vrij snel toe, omdat veel oude vogels dan al naar het broedgebied vertrokken zijn (Figuur 1).

Verschillen in gebieden

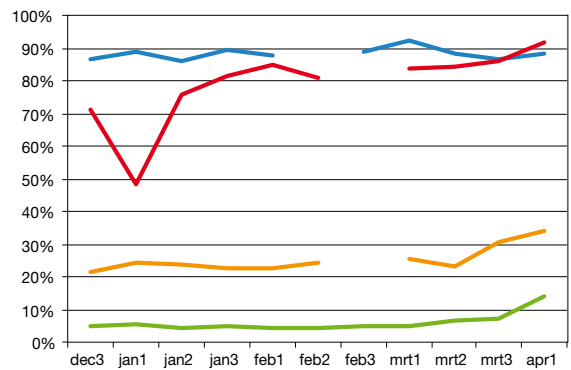
In 2017/18 zijn steekproeven genomen in een groot aantal gebieden die verspreid over de provincie liggen. Het gemiddeld aantal jonge vogels bedroeg in de maanden januari en februari 8 à 9%. In alle getelde gebieden foerageerden de

smienten overdag. Bij rustende of in het water dobberende smienten zijn de grote dekveren niet altijd goed te zien, maar bij foeragerende vogels bijna altijd wel.

In de Zeevang, Polder Mijzen en de Eilandspolder, die tot de veenweidegebieden behoren waar grote aantallen smienten verblijven, werd in drie achtereenvolgende winters: 2017/18, 2018/19 en 2019/20 systematisch geteld. Dat gebeurde ook in een aantal kleinere gebieden: de oostelijke Zijpe langs de West-Friese dijk (tussen Sint Maarten en Schagen), het Vennewater bij Egmond-Binnen en de Middelpolder bij Amstelveen. ►

● **Figuur 3.** Percentage jonge vogels bij verschillende groepsgrootte in Polder Mijzen in 2019/20.

● **Figuur 4.** Vergelijking paarvorming en aantal eerstejaars in Zeevang en Sint Maarten, Westfriese dijk in 2017/18.

— Zeevang, gepaarde vrouwtjes
— Westfriese dijk, gepaarde vrouwtjes
— Zeevang, jonge vogels
— Westfriese dijk, jonge vogels

Het blijkt dat in die drie jaar het percentage jonge vogels in de afzonderlijke gebieden redelijk constant is, maar dat er grote verschillen tussen de gebieden zijn (Figuur 2).

In gebieden waar de eerste smienten al vroeg in september aankomen – dat zijn altijd uitsluitend volwassen vogels – blijft het percentage jonge vogels gedurende de hele winter altijd het laagst. Dat geldt niet alleen voor de grote aantallen in de Zeevang, maar ook voor gebieden met kleine populaties, zoals de Middelpolder vlakbij de stedelijke bebouwing van Amstelveen en het Vennewater, een betrekkelijk klein graslandgebied bij Heiloo/Egmond dat omgeven is door bollenvelden. In al die gebieden vinden we ieder jaar vooral volwassen vogels die in korte tijd vanuit het broed- en ruigebied in ons land aankomen en snel gepaard zijn. Vooral in grote delen van de Zeevang, waar grote aantallen smienten overwinteren, is dat lage percentage jonge vogels opvallend. Er is jaarlijks een duidelijk terugkerend verschil met de veel hogere aantallen jonge smienten in de nabijgelegen Polder Mijzen. Een aannemelijke verklaring hiervoor is, dat in de laatstgenoemde gebieden het overgrote deel van de overwinterende vogels pas in oktober aankomt. Kennelijk heeft het merendeel van de daar in de

winter verblijvende vogels langduriger in noordelijke gebieden of op de Wadden gepleisterd, voordat ze naar onze graslanden vertrokken. Een voor de hand liggend gevolg hiervan is, dat zich in die groepen veel meer jonge vogels bevinden, omdat die later vliegvlug worden en zich aansluiten bij de langer in het noorden verblijvende groepen. Het oostelijke deel van de Eilandspolder neemt jaarlijks een tussenpositie in tussen de Zeevang en de Polder Mijzen. De verdeling van het aantal jonge vogels over de verschillende wintergebieden volgt ieder jaar eenzelfde patroon, waaruit je zou kunnen afleiden, dat jaarlijks een belangrijk deel van dezelfde populatie naar hetzelfde wintergebied trekt.

Hoe zijn jonge vogels over de groep verdeeld?

Het is lastig om bij grote groepen smienten het exacte percentage jonge vogels te tellen dat deel uitmaakt van de populatie, omdat jonge vogels niet gelijkmatig verdeeld zijn over de groepen. In de Polder Mijzen is dat onderzocht in 2019/20 (Figuur 3). In de maanden december en januari komen de jonge vogels vooral in grote groepen voor, die voor een belangrijk deel bestaan uit nog niet gepaarde vogels. Naarmate het voorjaar nadert en ook jonge vogels gepaard raken, verspreiden die zich gele-

delijk en daardoor neemt ook in kleinere, meestal gepaarde groepjes het percentage jonge vogels toe. Uit de gegevens blijkt in ieder geval duidelijk dat eerstejaars vogels meestal pas later paren vormen. Dat laatste kunnen we ook zien als we twee gebieden vergelijken met respectievelijk een laag en hoger jongenpercentage: de Zeevang en de Oost-Zijpe bij Sint Maarten (Figuur 4). In het laatste gebied waar veel meer jonge vogels voorkomen, is het percentage gepaarde vogels gedurende de hele winterperiode lager. Pas vlak vóór het vertrek naar het broedgebied zijn die min of meer gelijk.

Marginale gebieden

Het gebied langs de Westfriese dijk in de oostelijke Zijpe vormt een verhaal apart. Het is een nogal marginaal smientengebied, bestaande uit graslandpercelen en maisvelden die door bouwland omgeven zijn met weinig, meestal smalle sloten. Hier verblijven kleine groepen smienten, die zelfs bij kleine storingen vaak gedwongen worden zich over grote afstanden te verplaatsen. Het aantal en het percentage jonge vogels wisselt jaarlijks sterk, maar is altijd hoog. Datzelfde geldt voor een groot aantal kleinere, identieke gebieden in de omgeving. Kennelijk brengen hier relatief veel jonge of minder ervaren vogels de winter door. Het gedrag van die groepen

● In een minder optimaal biotoop in de oostelijke Zijpe is het jongenpercentage hoog.

wijkt ook af: de vogels zijn, zoals hierboven al vermeld, later gepaard en er zijn ook veel meer interacties tussen individuen. De vogels in die groepen laten tegelijkertijd ook verschillend gedrag zien: foerageren, rusten, poetsen naast en door elkaar, en veel heen-en-weer ge-loop. Bij gevaar zijn ze bovendien veel eerder geneigd op te vliegen en zich over grotere afstanden te verplaatsen waardoor veel energie verloren gaat.

Wegtrek

Uit de Figuren 1 en 4 blijkt dat jonge vogels gemiddeld later wegtrekken naar het noorden. Als de absolute aantallen smienten snel afnemen tijdens de voorjaars trek, neemt het aantal jonge vogels in alle gebieden relatief snel toe. Dat is een gevolg van het vertrek van grote groepen volwassen, gepaarde vogels die al vanaf midden maart richting broedgebied gaan. Eerstejaars vogels blijven gemiddeld langer in het wintergebied hangen, zijn vaak ongepaard of hebben een zwakkere paarbinding, die voortdurend op de proef wordt gesteld en soms tot partnerwisseling leidt (Amat, 2005). Ook zwerven veel jonge vogels in het vroege voorjaar dikwijls uit over een groter gebied. Zo blijken in het voorjaar plotseling

ontstane foerageergebieden, zoals het vanaf begin maart onder water gezette gebied van het Vroonmeer-Weijzenbus een grote aantrekkingskracht uit te oefenen op vooral jonge vogels (ruim 40% in 2019).

Verdeling over Europa en Noord-Afrika

In de jaren tachtig van de vorige eeuw is onderzoek gedaan naar de leeftijdsverhoudingen van smienten in het overwinteringsgebied van West-Europa. Campredon (1983) verzamelde van een aantal respondenten in 1980 en 1982 gegevens uit Marokko, Spanje, Frankrijk en Nederland.

Zijn conclusie was dat het percentage vrouwtjes en jonge vogels dat deel uitmaakt van de overwinterende smientenpopulaties toenam naarmate zij zuidelijker overwinterden. Hij nam aan dat dit samenhang met het grotere weerstandsvermogen van volwassen woerden. Zij zouden beter bestand zijn tegen lagere temperaturen en daardoor noordelijker overwinteren. Bovendien was hij van mening dat vrouwtjes en jonge vogels zich in zuidelijkere gebieden beter konden handhaven dan in de noordelijke overwinteringsgebieden die meer door woerden worden gedomineerd. De vraag is, of dat nu nog steeds zo is. We moeten

bedenken dat de winters in die tijd aanzienlijk kouder waren en dat het verspreidingsgebied van smienten zich toen veel verder uitstreckte naar het zuiden en westen. Ook zijn er in de periode 1990-2009 geleidelijk nieuwe overwinteringsgebieden ontstaan. Deze liggen dicht bij het broedgebied in Zweden, Noorwegen, Denemarken en langs de Baltische kust. De aantallen in het centrale deel van het wintergebied (België, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk), waar nog altijd het overgrote deel overwintert, zijn min of meer stabiel gebleven. In Spanje, Noord-Afrika en Ierland zijn de aantallen afgenomen.

Piet Zomerdijk
pieter.zomerdijk@planet.nl

Literatuur

- AMAT, J.A., 2005. Should females of migratory dabbling ducks switch mates between wintering and breeding sites? *Journal of Ethology* 24(3): 297-300.
- CAMPREDON, P., 1983. Sexe et age ratios chez le canard siffleur *Anas penelope* L. en periode hivernale en Europe de l'ouest. *Rev. Ecol. (Terre et Vie)* 37: 117-128.